

Lagmannen

Ert diarienummer Ju2017/09591/Å

Justitiedepartementet

Åklagarenheten

103 33 Stockholm

justitiedepartementet.registrator@regeringskansliet.se

Remissyttrande över delbetänkandet Tidiga förhör – nya bevisregler i brottmål (SOU 2017:98)

Inledning

Delbetänkandet innehåller överväganden om lämpligheten i att införa utökade möjligheter att använda dokumenterade förhör som bevisning i domstol. Det lämnas förslag till en bevisreform i två delar. För det första föreslås utökade möjligheter till att ta upp berättelser vid förhör vid domstol under förundersökningen eller förberedelsen av brottmålet på sådant sätt att bevisningen kan åberopas vid huvudförhandlingen. För det andra föreslås en utsträckt möjlighet att lägga fram berättelser som lämnats vid förundersökning eller annars utom rätta som bevisning vid huvudförhandlingen. Därutöver föreslås bl.a. utökade möjligheter till ersättning av allmänna medel för vittnen som åberopats av den misstänkte.

Allmänna synpunkter

Tingsrätten är i och för sig positiv till en reform av hur muntlig bevisning kan tas upp och hur den kan läggas fram inför domstol, särskilt när det gäller det som varit utredningens huvuduppgift, nämligen de stora brottmålen. De föreslagna lagändringarna är dock tillämpliga i alla brottmål, oavsett storlek. De synpunkter som tingsrätten lämnar avser framför allt de konsekvenser som förslagen får för den stora massan brottmål, dvs. mål som inte kan betecknas som stora brottmål.

Tingsrätten instämmer i utredningens bedömning att en modifiering av processprinciperna om muntlighet, omedelbarhet och bevisomedelbarhet i och för sig kan vara motiverad för att uppfylla dagens krav på en fungerande straffprocess, däribland kraven på effektivitet och rättssäkerhet. Utredningens förslag präglas av en strävan av att göra reglerna flexibla och mer

ändamålsenliga för det enskilda fallet. Tingsrätten anser att en sådan utgångspunkt kan ha goda skäl för sig. Samtidigt måste lagstiftaren beakta att det finns en risk för att den flexibilitet som eftersträvas kan leda till en sämre förutsebarhet och minskad enhetlighet vid rättstillämpningen.

En utökad möjlighet att ta upp bevis i domstol före huvudförhandling (avsnitt 6.6)

Den föreslagna lydelsen av 23 kap. 15 § första stycket 1 rättegångsbalken innebär att rätten på yrkande av undersökningsledaren eller den misstänkte ska ta upp bevis om det inte är olämplig med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller övriga omständigheter. Enligt författningskommentaren föreligger det en presumtion för att berättelsen ska tas upp på begäran av en part.

Det framgår vidare av kommentaren att det för att avslå en begäran från en part om bevisupptagning ska föreligga påtagliga processuella nackdelar med att beviset tas upp eller att konsekvenserna av en bevisupptagning är så svårbedömda att en sådan inte bör ske. Formuleringen om att det ska föreligga ”påtagliga processuella nackdelar” återkommer i kommentaren till 35 kap. 14 a § och 36 kap. 19 §.

Tingsrätten är mycket tveksam till om det, oavsett målets karaktär och omfattning, är lämpligt med en generell presumtion för en sådan bevisupptagning.

En jämförelse kan göras med bestämmelsen i 46 kap. 3 § andra stycket rättegångsbalken. Enligt den får rätten, om en huvudförhandling ställs in, ta upp muntlig bevisning om den tilltalade har delgetts stämning och den som ska höras finns tillgänglig och *det är lämpligt*. Tingsrätten har svårt att se varför det bör föreligga en starkare presumtion för bevisupptagning enligt utredningens förslag än för de fall som regleras i 46 kap. 3 §. Enligt tingsrätten ger förslaget parterna alltför stora möjligheter att kräva bevisupptagning före huvudförhandling.

Enligt förslagets 23 kap. 15 § första stycket 2 ska bevis tas upp av rätten under förundersökningen om den misstänkte är häktad och bevisupptagningen kan få betydelse för frågan om att häva häktningen eller restriktioner som har meddelats enligt 24 kap. 5 a §. Enligt författningskommentaren är en förutsättning att bevisupptagningen minskar risken för att bevis undanröjs eller utredningen försvåras. Tingsrätten noterar att det vid prövningen enligt punkten 2 inte ska göras någon lämplighetsbedömning, utan att bevisupptagning *ska* ske så fort en sådan *kan antas* få betydelse för frågan om att

häva häktningen eller restriktioner. Sådana situationer torde vara mycket vanliga.

Tingsrätten befarar att det lågt ställda kravet för bevisupptagningen i praktiken skulle göra det mycket svårt för rätten att avslå en begäran om bevisupptagning på denna grund, även om det skulle framstå som olämpligt eller i något hänseende vara till men för utredningen. Av kommentaren framgår visserligen att en bevisupptagning inte bör ske då en huvudförhandling är så nära förestående att en bevisupptagning skulle förlänga ett frihetsberövande, men enligt tingsrätten ger den föreslagna ordalydelsen av bestämmelsen inte utrymme att avslå en begäran på den grunden om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda.

Från en häktad misstänkts perspektiv kan det många gånger finnas skäl att begära bevisupptagning med en eller flera förhörspersoner, en bevisupptagning som kan komma att behöva göras vid skilda tillfällen. Varje sådan begäran kommer att innebära ett betydande merarbete för åklagaren, vilket kommer ta resurser från utredningen och riskera att förlänga utredningstiden av det skälet, men också för domstolen. Detta gäller särskilt med hänsyn till det skyndsamhetskrav som föreslås.

Vad gäller skyndsamhetskravet har tingsrätten inget att erinra mot ett sådant allmänt krav i och för sig. I praktiken kan dock en tvåveckorsfrist, och som beräknas från dagen då begäran kom in till rätten, leda till att fler häktningsförhandlingar måste hållas beroende på när en bevisupptagning begärs i relation till det tidigare häktningsbeslutet. Det kan därför finnas anledning att överväga om det är möjligt att anpassa fristerna i 24 kap. 18 § och förslaget 23 kap. 14 a § till varandra.

Vidare saknas det en reglering, i vart fall en uttrycklig sådan, om hur rätten ska förhålla sig till vad som framkommit genom bevisupptagningen. Ska rätten t.ex. omedelbart övergå till att hålla förhandling i häktningsfrågan och då pröva häktningsfrågan på nytt? Med hänsyn till vikten av klara regler för tvångsmedelshantering efterlyser tingsrätten kompletterande regler i detta avseende.

Enligt de föreslagna lydelserna av 23 kap. 15 § och 36 kap. 19 § ska rätten ta upp beviset om det inte är *olämpligt*. Det framgår inte av förslaget om någon förändring i sak är avsedd i förhållande till nuvarande lydelse som säger att bevisupptagning *får* ske i dessa fall. Mot bakgrund av den reglering som återfinns i 46 kap. 3 § andra stycket och de synpunkter som framförts mot utformningen av 23 kap. 15 § första stycket 2 ovan skulle enligt tingsrätten en mer ändamålsenlig och enhetlig utformning av bestämmelserna vara att bevis

får tas upp om övriga förutsättningar föreligger och att *det är lämpligt* t.ex. med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller övriga omständigheter.

Utökade möjligheter att åberopa berättelser som lämnats utom rätta som bevis (avsnitt 6.7)

Den föreslagna ändringen innebär att en ny 14 a § införs i 35 kap. rättegångsbalken. Enligt förslaget får en ljud- och bildupptagning som lämnats inför åklagare eller Polismyndigheten eller annars utom rätta åberopas som bevis i rättegången om det inte är olämpligt med hänsyn till sakens prövning. Enligt författningskommentaren avses med olämplighetsrekvisitet även i detta avseende att det ska föreligga påtagliga processuella nackdelar med att beviset läggs fram i den formen.

En konsekvens av den föreslagna reformen kan bli en ordning där det i första instans, liksom det efter EMR-reformen är i överinstans idag, i större utsträckning blir en fråga om att lägga fram bevisning än att ta upp bevisning. En viktig skillnad vid en jämförelse med EMR-reformen är dock naturligtvis att den bevisning som läggs fram i hovrätten eller Högsta domstolen har tagits upp inför rätta, ofta vid tingsrätten.

När det gäller förhör som hållits under förundersökningen finns det en risk för att domstolen förses med beslutsunderlag utan kunskap om hur förhören hållits. Det kan ifrågasättas om det är lämpligt att hantera dessa situationer uteslutande inom ramen för den fria bevisprövningen, vilket utredningen tycks utgå ifrån. Tingsrätten anser att utrymmet för tillåtande av berättelser som lämnats utom domstol av rättssäkerhetsskäl bör vara mer begränsat än det som utredningen föreslår. Tingsrätten kan också se en risk för en utveckling där bevisupptagningen mer eller mindre regelmässigt kommer att ske utom rätta.

Utredningens övriga förslag och konsekvensbedömning

Det föreslås en utökad möjlighet enligt 36 kap. 24 § rättegångsbalken till ersättning av allmänna medel för vittnen som åberopats av den misstänkte. Detta ska gälla i de fall då det är skäligt med hänsyn till vittnesförhörets betydelse för att ta tillvara den misstänktes rätt i brottmål.

Tingsrätten befarar att den föreslagna ordningen i praktiken kan komma att leda till att staten får överta kostnaderna för vittnen som åberopats av den misstänkte. Det får nämligen antas vara sällsynt att det åberopade förhöret ur den misstänktes perspektiv kan sägas helt sakna betydelse för att tillvarata den misstänktes rätt. I allt fall torde rätten inte kunna uttala sig i frågan redan när ersättningsfrågan ska avgöras, vilket ofta torde få ske under huvudförhandlingen.

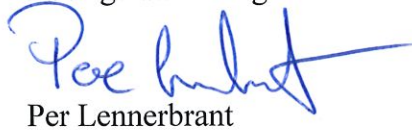
När det gäller bedömningen av vilka kostandseffekter reformen kan få vill tingsrätten framhålla följande. Förslagen kommer med stor sannolikhet att ställa högre krav på en aktivitet tidigare i processen från bl.a. offentliga försvarare, men också från andra rättsliga biträden. Exempelvis kommer försvarare att behöva inställa sig till fler förhör med olika personer vid förundersökningen för att tillvarata sina klienters intressen. Tingsrätten ser därför en risk för att reformen kan leda till en ytterligare belastning på det anslag i statsbudgeten som finansierar kostnaderna för rättsliga biträden.

Det framstår inte heller som givet att det merarbete som en eller flera bevisupptagningar föranleder kommer att resultera i en arbetsmässig vinst för målets aktörer under den senare handläggningen. Som tidigare nämnts kan reglerna om bevisupptagning när en sådan kan få betydelse för frågan om häktning eller restriktioner riskera att leda till en ökad belastning på de allmänna domstolarna. Tingsrätten befarar att detta i kombination med de skyndsamhetskrav som föreslås kan medföra förlängda handläggningstider för övriga mål och ärenden.

Tingsrätten har inget att erinra mot de språkliga moderniseringar som föreslås.

Tingsnotarien Leo Andersson har förberett detta yttrande. Betänkandets förslag har diskuterats vid ett domarmöte.

På tingsrättens vägnar

Per Lennerbrant